

РОЗДІЛ 6

МОВИ НАРОДІВ АЗІЇ, АФРИКИ, АБОРИГЕННИХ НАРОДІВ АМЕРИКИ ТА АВСТРАЛІЇ

УДК 81-26

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.14-1.44>

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИНОНІМІВ, УТВОРЕНИХ ШЛЯХОМ ПЕРЕСТАНОВКИ КОМПОНЕНТІВ, У ЯПОНСЬКІЙ МОВІ (НА ПРИКЛАДІ 習慣 ТА 慣習)

FEATURES OF FUNCTIONING OF SYNONYMS CREATED BY PERMUTATION OF COMPONENTS IN THE JAPANESE LANGUAGE (THE CASE OF 習慣 AND 慣習)

Букрієнко А.О.,

*orcid.org/0000-0003-1993-827X**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри східних мов та перекладу**Інституту філології**Київського університету імені Бориса Грінченка*

У статті визначаються нюанси значень двох синонімів японської мови: 習慣 /шю:кан/ та 慣習 /каншю:/ звичай, звичка. Особливістю цих синонімів є те, що вони записуються тими самими ієрогліфами, але в різному порядку. Явище перестановки двох компонентів складеного слова є досить помітним у японській мові, зокрема при творенні синонімів. Зважаючи на великий словотворчий потенціал китайських ієрогліфів (як у власне китайській, так і в інших мовах, які послуговуються цією системою письма, зокрема в японській) були проаналізовані, на прикладі однієї пари, особливості синонімів, утворених шляхом перестановки місцями їх компонентів.

Припускаючи, що одній й ті самі ієрогліфи дають одне й теж саме значення, незалежно від порядку їхнього розташування у слові, була перевірена абсолютність цих синонімів з використанням прикладів їх вживання у японській літературі та публіцистиці. Для кожного слова було наведено по три приклади – цитати таких відомих японських авторів як Акутаґава Рюноске, Міямото Юріко, Арішіма Такео тощо.

З'ясувалось, що слово 習慣 /шю:кан/ може використовуватись у двох значення: і як «звичай», і як «звичка». При цьому, значення «звичка» виявилось менш поширеним, порівняно зі «звичаєм», оскільки із трьох прикладів у двох це слово було вжите у значенні «звичай», і лише в одному як «звичка». Більше того, виявилось, що інше слово, 慣習 /каншю:/, використовується виключно у значенні «звичай», а значення «звичка» зафіксовано не було.

Таким чином, було, по-перше, уточнено значення японського слова, що може бути корисним при укладанні словника чи редагуванні вже існуючого. По-друге, було показано, що синоніми 習慣 /шю:кан/ та 慣習 /каншю:/ можна назвати абсолютними лише з певними застереженнями, оскільки в них повністю збігається лише одне значення. По-третє, було визначено, що основним для ієрогліфів 習/шю:/ і 慣/кан/ є все ж таки значення «звичай», а не «звичка».

Ключові слова: синоніми, ієрогліф, перестановка компонентів, японська мова, значення.

This article deals with defining the features of meanings of two synonyms in Japanese language: 習慣 /shu:kan/ and 習 /kanshu:/ custom, habit. The peculiarity of these synonyms is that they are formed by the same characters, written in different order. The phenomenon of permutation of two components of a compound word is quite noticeable in Japanese, in particular, while talking about creation of synonyms. Taking into consideration a great word-building potential of the Chinese characters (in both Chinese, and in other languages using this writing system, including Japanese) the features of synonyms formed by replacement of their components (on the example of one pair) were analyzed.

Assuming that the same characters give birth to the same meaning regardless their order, the absoluteness of these synonyms has been verified, using the examples of their usage in the Japanese literature. There are three examples for each word – quotations from such famous Japanese authors as Akutagawa Ryunosuke, Miyamoto Yuriko, Arishima Takeo, etc.

It has been found that the word 習慣 /shu: kan/ can be used in two meanings: both as “custom” and as “habit”. At the same time, meaning “habit” turned out to be less common than “custom”, because two of three examples were used as “custom”, and only one as “habit”. Moreover, it turned out that another word, 慣習 /kanshu:/ is only used in meaning of “custom”, while meaning “habit” was not recorded.

Therefore, at first, meaning of the Japanese word was refined, which may be useful when compiling a new dictionary or editing an existing one. In addition, it has been shown that one has to pay a great deal of attention while calling 習慣 /shu:kan/ and 慣習 /kanshu:/ absolute synonyms, since they only have one meaning in common. At last, it was established that the basic meaning of characters 習 /shu:/ and 慣 /kan/ is “custom”, rather than “habit”.

Key words: synonyms, character, permutation of components, Japanese language, meaning.

Постановка проблеми. Серед систем письма, які використовуються в наш час, особливе місце займає китайське ієрогліфічне письмо: це один із небагатьох видів писемності, який майже без змін використовується вже декілька тисяч років.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Очевидно, що така система письма була предметом детального аналізу багатьох учених, які досліджували різні аспекти її функціонування: семантико-графічний (В. Резаненко, Хуншен Ши, О. Проваторова), прагматичний (М. Гурін, О. Русакова, Чіеко Кано, Юрі Шімідзу) тощо. В цьому контексті особливої уваги заслуговують дослідження, присвячені функціонуванню китайських ієрогліфів за межами китайського мовного ареалу: у корейській (Р. Карімова, Л. Киреева), та японській (Н. Фельдман-Конрад, В. Резаненко) мовах.

Неодноразово предметом дослідження ставав і словотворчий потенціал цієї системи письма: ієрогліфи «мають високу продуктивність, обмежена кількість ієрогліфів може утворювати безкінечну кількість слів, які народжуються за потребами сучасного життя й мають надзвичайну експресивність» [4, с. 317]. Цей словотворчий потенціал перейшов із китайської в японську мову, де, з певними модифікаціями, став однією із ключових ланок японського словотвору. Базою для створення нових слів є той факт, що *он* (читання ієрогліфа, запозичене з китайської мови) є носієм значення. Іншими словами, «значимість *онів* призводить до вмотивованості значення складеного слова значенням його компонентів, до ясності його так званої внутрішньої форми» [3, с. 28], наприклад, 航海 /ко:кай/ плавання морем: 航 /ко:/ плавання (корабля) + 海 /кай/ море.

Зазвичай, роботи, присвячені дослідженню словотворчого потенціалу китайських ієрогліфів у японській мові є або частинами праць зі словотвору взагалі (при всій своїй важливості китаїзми не є єдиним джерелом творення нових слів у японській мові), або розглядають це явище з точки зору лексикографії (визначаючи його вплив на укладання словників). У 2008 р. була опублікована робота, у якій автори розглянули словотворчий потенціал китайських ієрогліфів у японській мові під дещо незвичним кутом: як впливає на значення перестановка компонентів у складених словах в японській мові, наприклад:

人家 /джінка/: 人 /джін/ людина, люди + 家 /ка/ дім, будівля = житло,

家人 /каджін/: 家 /ка/ дім, сім'я + 人 /джін/ людина = член сім'ї [1, с. 19].

Постановка завдання. Помітне місце у статті займає розгляд синонімів, які утворюються шляхом перестановки компонентів. Автори виділяють три типи таких синонімів: абсолютні, часткові та складені (різнокореневі) [1, с. 21]. Незважаючи на досить цікаві результати, подана робота має один помітний недолік: значення всіх лексем у ній взяті виключно зі словника, що, очевидно, не може гарантувати нам точності у визначенні абсолютності чи частковості синонімів, адже за межами розгляду залишаються нюанси значення, які можна побачити лише з контексту.

Метою нашого дослідження було визначити нюанси значень двох синонімів японської мови: 習慣 /шю:кан/ та 慣習 /каншю:/ звичай, звичка. Тому в поданій роботі ми спробували хоча б частково надолужити це, розглянувши синонімічну пару 習慣 /шю:кан/ 1. звичай, 2. звичка і 慣習 /каншю:/ 1. звичай, 2. звичка, залучивши приклади вживання цих слів з японської літератури, і перевіривши, чи дійсно «об'єднання двох ієрогліфів з однаковим значенням <...> приводить до утворення слова з таким самим значенням. І порядок розташування складників ніяк не впливає на значення цього слова» [1, с. 21].

Виклад основного матеріалу. Японським джерелом ми обрали електронний словник 辞書 з декількох причин. По-перше, він є достатньо відомим і легкодоступним, що полегшує роботу як нам, так і іншим дослідникам, які хотіли б розглянути подану тему. По-друге, в ньому наводяться приклади використання лексем, взяті з японської літератури та публіцистики: цитати таких відомих прозаїків як Акутагава Рюноске, Міямото Юріко, Арішіма Такео тощо якнайкраще ілюструють особливості використання й функціонування певного слова.

Розглянемо спочатку слово 習慣 /шю:кан/ 1. звичай, 2. звичка. Воно складається із двох ієрогліфічних знаків: 習 /шю:/ та 慣 /кан/, кожен із яких має значення відповідно «звичка, звичай» та «звичай». Самі по собі ці ієрогліфи вже є синонімічними, і цілком логічно припустити, що й утворене ними слово також буде мати таке саме значення. Розглянемо приклади.

…彼女の髪は童女の習慣どおり、侍童のように、肩あたりまでの長さにて切下にしてあった。… 有島武郎 「クララの出家」

/Канодзьо-но камі-ва до:джю-но шю:кан до:рі, джідо:-но йо:ні, ката атарі-маде-но нагаса-ні кіріса-ні шіте атта. Арішіма Такео «Курара-но шюкке»/

Її волосся, за дівчачим звичаєм, було обрізане по плечі, як у свити аристократа. Арішіма Такео «Монашка Клара» [6].

У цьому прикладі слово 習慣 /шю:кан/ використовується у своєму першому значенні: «звичай». Це стане очевидним, якщо проаналізувати слова, вжиті разом із ним. По-перше, це іменник 童女 /до:джю/ дівчинка, після якого стоїть формальний показник приналежності の /но/. По-друге, це допоміжне слово どり /до:рі/, яке означає спосіб дії. Разом це словосполучення означає «так як (цього вимагає) звичай дівчат», що було перекладено нами як «за дівчачим звичаєм». …が、そういう心持になった際に、当然気が付かなければならないところの、今日の仕事は明日の仕事の土台であるという事——従来の定説なり習慣なりに対する反抗は取りも直さず新しい定説、新しい習慣を作るが為であるという事に気が付くことが、一日遅けれ… 石川 啄木 「性急な思想」

/Га, со:іу кокоромочі-ні натта сай-ні, то:дзен кі-га цуканакеребанаранай токоро-но, кьо:-но шігото-ва ашіта-но шігото-но додай деару то іу кото – джю:рай-но тейсецу-нарі **шю:кан** нарі-ні кан суру ханко:-ва торі-мо наозадзу атарашій **шю:кан**-о цукуру-га таме деару то іу кото-ні кі-гга цуку кото-га, ічінічі осокере Ішікава Такубоку «Сейкю:на шісо:»/

Але, коли в нього виник такий настрій, абсолютно природна думка про те, що сьогоднішня робота є фундаментом для роботи завтрашньої – що долати супротив думокта **звичаїв**, які вже встановилися, нічого навіть не виправляючи, і створювати нові думки та **звичаї** – то він запізнівся на день. Ішікава Такубоку «Нетерплячі думки» [6]

У поданому уривку аналізоване слово вжито двічі, у схожому значенні, що й у попередньому прикладі, але з дещо відмінним відтінком. Спочатку використано слово 定説 /тейсецу/ визначений, встановлений в архаїчній для сучасної японської мови конструкції ~なり /нарі/, що можна перекласти зворотом «які вже встановилися» (тобто такі, які вже є, існують). Далі, перед словом 習慣 /шю:кан/ стоїть прикметник 新しい /атарашій/ новий, тобто «новий звичай». Очевидно, що тут «звичай» означає «загальноприйнятий порядок, правила, які здавна існують у громадському житті й побуті народу <...>» [2, с. 128], а не «звичка, ustalений спосіб, манера дії <...>» [2, с. 128], як раніше. …病気をさせない心配から、病気になった時の心配、また、怪我をさせないように注意することから、友達の選択や、良い習慣をつけなければならないことに気を労する等、一々算えることができないであります。ある時は、それがために、子供を持たない人々を幸福… 小川 未明 「男の子を見るたびに「戦争」について考えます」

/Бьо:кі-о сасенаі шінпай-кара, бьо:кі-ні натта токі-нео шінпай, мата, кега-о сасенай йо:ні чю:і суру кото-кара, томодачі-но сентаку я, йой **шю:кан**-о цукенакереба нарану кото-ні кі-о ро:суру надо, ічічі сан'еру кото-га декінай деарімашьо:. Ару токі-ва, сре-га таме-ні, кодомо-о мотанай хітобіто-о ко:фуку Огава Мімей «Отоко-но хіто-о міру табі-ні «сенсо:»-ні цуйте кангаемасу»/

Починаючи від хвилювання, яке не призводить до хвороби, і до хвилювання, коли він захворів, також, починаючи від того, щоб звертати увагу, аби він не поранився, й до його вибору друзів, старатися: йому ж треба виробити собі гарні **звички** тощо – по одному й не перелічити. Іноді, через усе це, думаєш, які щасливі люди, які не мають дітей. Огава Мімей. «Кожного разу, коли бачу чоловіка, думаю про війну» [6].

У цьому прикладі аналізоване слово вжито у своєму другому значенні, а саме «звичка», тобто «певний спосіб дії, життя, манера поведінки, висловлювання» [2, с. 128]. Що стосується контексту, то тут нам допомагають прикметник 良い /йой/ гарний, хороший та дієслово つける /цукеру/ завести (звичку), вжите в модальній формі необхідності ~なければなりません /накереба нарімасен/. Разом це все перекладаємо як «треба виробити (собі) гарні **звички**».

Як можна побачити з наведених прикладів, слово 習慣 /шю:кан/ у японській мові цілком відповідає українським «звичай» та «звичка». Більше того, можна сказати, що обидва значення вживаються одночасно, хоча, здається, що «звичай» дещо частіше.

Розглянемо тепер друге слово із пари синонімів: 慣習 /каншю:/ 1. звичай, 2. звичка. Воно складається з тих самих ієрогліфів, що й аналізоване вище, тільки в іншому порядку.

一方科学者のほうではまた、その研究の結果によって得られた科学的知識からなんらかの人間的な声を聞くことを故意に忌避することがあたかも科学者の純潔と尊厳を維持するゆえんであると考えるような理由のない慣習が行なわれて来た。なるほど物質界の事 寺田 寅彦 「科学と文学」

/Іппо: кагакушы-но хо:-ва мата, соно кенкю:-но кекка-ні йотте ерарете кагакутекі-но чішікі-кара нанрака-но нінгентекіні кое-о кіку кото-о коі-ні кіхі суру кото-га ата камо кагакушы-но джюнкецу-то сонген-о іджі суру юен деару-то кангаеру йо:на рію:-но най **каншю:**-га оконаварерте кіта. Наруходо бушшіукай-но кото... Терада Торахіко «Кагаку-то бунгаку»/

З іншого боку, що стосується науковців, то виник **звичай** – нічим не підкріплений – вважати, науковця, який, можливо, колись не прислухався до інших людей щодо знань, отриманих унаслідок цього експерименту, гідним поваги. Такий сам собі очевидний матеріалізм. Терада Торахіко «Наука та література» [5].

В поданому прикладі слово 慣習 /каншю:/ ми переклали як «звичай»: йому передують означення 理由のない /рію:-но най/ той, який не має причини. Очевидно, що тут значення цього слова цілком збігається зі значенням розглянутого вище 習慣 /шю:кан/.

しかしながら、この慣習は女を物件化したと同時に、女の影響によって男の行動が支配されたということは、男の側としてあるまじきことという戒律が厳存した。女子供という表現は、人格以前としての軽侮を示すとともに、男の被保護的な存在と見られていたのであ 宮本百合子 「暮の街」

/Шікашінагара, коно **каншю:-**ва онна-о буккенка шіта-то томо-ні, онна-но ейкьо:-ні йотте отоко-но ко:до:-га шіхфй сарета то іу кото-ва, отоко-но кава-то шіте ару маджікі кото-то іу кайріцу-га генсон шіта. Онна-кодому-то іу хьо:ген-ва джіннаку ідзен-то шіте-но кейбу-о шімесу-то томо-ні, отоко-но хіхоготекіна сондзай-то мірарете іта-но деа... Міямото Юріко «Кураші-но мачі»/

Проте цей **звичай**, разом із тим, що перетворив жінку на предмет, під впливом жінок почав визначати дії чоловіків, і дійсно, існували безглузді чоловічі норми поведінки. Фраза «інфантильна жінка» передає зневагу щодо характеру людини і, разом із тим, у ній видно захищене існування чоловіка... Міямото Юріко «Місто життя» [5].

Із контексту зрозуміло, що тут йдеться про «агальноприйнятій порядок, правила, які здавна існують у громадському житті і побуті народу <...>» [2, с. 128]. Тобто, як і в попередньому прикладі, значення двох синонімів цілком збігаються. 文化の発展には民族というものが基礎とならねばならぬ。民族的統一を形成するものは風俗慣習等種々なる生活様式を挙げることができるであろうが、言語というものがその最大な要素でなければならない。故に優秀な民族は優秀な言語を有つ。ギリシャ語は哲... 西田幾多郎 「国語の自在性」

/Бунка-но хаттен-ніва міндзоку то іу моно-га кісо-то наранебанарану. Міндзокутекі то:іцу-о

кейсей суру моно-ва фу:дзоку **каншю:** надо шюдзю нару сейкацу йо:шікі-о агеру кото-га декіру деаро: га, генго-то іу моно-га соно сай-дайна йо:со денакереба наранай. Юе-ні ю:шю:на міндзока-ва ю:шю:на генго-о ю:цу. ГірішіяГо-ва тецу... Нішіда Кітаро: «Кокуго-но джідзайсей»/

У розвитку культури народ має бути її основою. Речі, які формують народну єдність: традиції, **звичаї** тощо, можуть визначати особливості побуту, а мова – це найважливіший серед них елемент. Народи мають переваги у певних сферах тому, що їхні мови мають переваги. Грецька мова – філософія... Нішіда Кітаро «Мовна гнучкість» [5].

У поданому прикладі слово 慣習 /каншю:/ звичай використовується разом з іншим китаїзмом зі схожим значенням: 風俗 /фу:дзоку/ традиція. Більше того, використовує досить цікавий словотворчий прийом, поєднуючи ці два слова (між ними нема ніяких формальних граматичних показників, а це значить, що вони, принаймні візуально, сприймаються як одне слово): 風俗慣習 /фу:дзоку каншю:/. Українською це було б щось схоже на «традиція-звичай». У будь-якому випадку, очевидно, що в цьому прикладі, як і в попередніх двох, аналізоване слово означає швидше «звичай», ніж «звичка».

Висновки. Отже, можна зробити певні висновки щодо функціонування пари синонімів 習慣 /шю:кан/ та 慣習 /каншю:/ у японській мові. Метою дослідження було з'ясувати, чи дійсно вони є абсолютними синонімами. Відповідь на це питання буде і «так» і «ні». Дійсно, з одного боку, і значення, і контекст, в якому вони використовуються, дуже схожі, що дозволяє говорити про абсолютність цих синонімів. Проте, з іншого боку, неважко помітити, що друге слово з пари: 慣習 /каншю:/ не використовується у значенні «звичка», а лише у значенні «звичай». Іншими словами, дані синоніми є абсолютними, якщо говорити лише про одне (перше) їх значення, у той час як друге значення є лише в одного з них. А говорячи про значення саме ієрогліфів, можна сказати, що значення «звичка» знаходиться на периферії їх семантичного значення.

Звичайно, розгляд даної пари синонімів можна було б продовжити, залучивши додаткові приклади з японської літератури. Крім того, за межами нашої уваги залишилися інші, не менш цікаві, пари синонімів, аналіз значень яких також обіцяє цікаві результати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андреїшена М.С., Букрієнко А.О. Явище перестановки компонентів у складених словах японської мови. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та літератури*. 2008. № 13. С. 18–24.
2. Новий тлумачний словник української мови : в 4 т. Київ: Видавництво «Аконіт», 1999. Т. 2. 911 с.
3. Фельдман-Конрад Н.И. Японско-русский учебный словарь иероглифов. Москва, 1977. 680 с.
4. Ши Хуншен. Типы образования китайских иероглифов. *Вестник чувашского университета*. 2016. № 2. С. 316–322.
5. 慣習. *go辞書* : вебсайт. URL: <https://dictionary.goo.ne.jp/word/慣習/example/1/> (дата звернення: 11.03.2020).
6. 習慣. *go辞書* : вебсайт. URL: <https://dictionary.goo.ne.jp/word/習慣/example/> (дата звернення: 11.03.2020).

УДК 811.531'373

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.14-1.45>

**ОПОЗИЦІЯ КОНЦЕПТІВ «ПРАЦЯ / НЕРОБСТВО»
В КОРЕЙСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ
ІЗ СОМАТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ)**

**OPPOSITION OF CONCEPTS “WORK / IDLENESS” IN KOREAN LINGVOCULTURE
(BASED ON PHRASEOLOGICAL UNITS WITH THE SOMATIC COMPONENT)**

Жила В.Г.,

orcid.org/0000-0001-8258-7551

асистент кафедри мов і літератур

Далекого Сходу та Південно-Східної Азії

Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена комплексному дослідженню вивчення опозиції концептів «праця / неробство» в корейській мові. Зокрема, представлені теоретико-методологічні основи дослідження та термінологічний апарат, здійснений огляд попередніх досліджень у цій галузі. Актуальність статті зумовлена зростанням інтересу до взаємозв'язків мови, культури та менталітету різних народів, зокрема корейського.

У статті увагу зосереджено на фразеологізмах із соматичним компонентом, адже саме фразеологізми є цінним джерелом інформації про менталітет і культуру, а соматизми з давніх-давен несуть у собі всю інформацію про людину. Головна мета статті полягає у вивченні особливостей образної репрезентації концептів «праця / неробство» в корейській мові та у розгляді їхніх оцінних характеристик. Матеріалом дослідження слугували 146 фразеологізмів, взятих із корейських фразеологічних словників і підручників.

Більшість фразеологізмів репрезентують роботу або робочий процес як з позитивною, так і з негативною конотацією. Проте фразеологізми з негативною конотацією за кількістю переважають, що пов'язано з основною тенденцією мови запам'ятовувати відхилення від норми в бік негативу. Проаналізувавши весь матеріал, автором було виділено 5 тематичних груп (старанно працювати, важко працювати, виконання роботи, працювати разом, трудова діяльність), які репрезентують концепт 'робота' і 2 тематичні групи (абсолютно нічого не робити і покинути роботу), що пов'язані з неробством.

Дослідження доводить широке використання соматизмів рука, нога, голова, плечі, тіло, спина, кістки, хребет, кров, що репрезентує ставлення корейців до трудової діяльності. Серед позитивних рис характеру корейців, менталітет яких ґрунтується на конфуціанських моральних стандартах, варто назвати працелюбність, старанність і повагу до праці, самовідданість, ентузіазм, зосередженість, співпрацю. До негативних варто віднести те, що важко працювати, а це призводить до фізичного та емоційного виснаження; відсутність відпочинку, припинення ділових стосунків, конкуренція у корпоративному середовищі, активне і пасивне неробство.

Ключові слова: фразеологізм, соматичний компонент, концепт, мовна картина світу, праця, неробство.

The article is devoted to the complex analysis of the study of concept opposition “work / idleness” in Korean. In particular, theoretical and methodological foundations of the study, its terminology have been observed. Also the previous researches in this field have been reviewed. The topicality of the article is determined by the increasing interest to the interconnections of language, culture and mentality of different nations, particularly Korean. The article focuses on the phraseological units with somatic components, because idioms are a valuable source of information about mentality and culture and somatic elements from the ancient times have all information about a person.

The main purpose of the article is to study the peculiarities of the figurative representation of the concepts of “work / idleness” in Korean and to consider their evaluation characteristics. The material for the research was 146 phraseological units which were chosen from the Korean idiom vocabularies and textbooks. The most phraseological units represent